

RECENSIÓ

TOMÀS MIERES I LA SEVA OBRA

JOSEP M. MARQUÈS

Tomàs MIERES, *Costums de Girona*, ed. Antoni Cobos Fajardo, Girona, 2002 (Biblioteca d'Història Rural, col·lecció Documents, 3).

Els valors de l'edició empresa per Antoni Cobos són adequadament recollits al pròleg de Lluís To: utilització de gran nombre de manuscrits, intent de fixar un text pròxim a l'original, edició d'una part de les glosses afegides als manuscrits, traducció del text al català. No s'hauria redactat la recensió present, però, si no haguessin aparegut en l'edició unes deficiències que ens sembla que superen l'anècdota i s'aproximen a la categoria. Podria ser anècdota episòdica que un llibre presenti un nombre més o menys gran de punts criticables. La categoria real rau en el nivell preocupant de coneixement del llatí que s'observa en matèria de concordances i casos, i del vocabulari i les fonts del dret, per part de responsables de la redacció i edició del volum, i que afecta una part de la producció medievalística de casa nostra. Que l'edició present de l'obra de Mieres no hagi estat revisada, dotada d'una introducció que donés resposta a qüestions ineludibles i d'una anotació de les fonts suficient, hauria de fer reflexionar: com s'han preparat els que estan confeccionant o bé supervisant a casa nostra els instruments que han de permetre a les futures generacions de contactar amb el pretèrit cultural llatí i jurídic de Girona i de Catalunya?

LES REFERÈNCIES JURÍDIQUES

Una primera sorpresa per al lector de la recent edició dels *Costums*: quan un troba en la traducció d'un text jurídic l'expressió «com es veu per la

glossa a la llei *Ex conducto*, § *Papinianus ait, Digestis*», l'assalta el dubte. El lector i signant de la recensió present no és historiador del dret, però, com molts, coneix superficialment algunes fonts de la matèria. I es pregunta: per què el traductor no remet explícitament al Digest i en refereix el lloc de forma comprensible per al lector?

A la sorpresa del dubte succeeix la certesa de la decepció. El traductor no traspasa les citacions del *Corpus Iuris Civilis* al sistema usual (obra, llibre, títol), ni remet a una edició crítica d'aquest. Guarda el mateix silenci sobre el dret canònic, tant pel que fa al Decret com a les Decretals. A pàgina 94, la cita *Sine exceptione 12, quaestio 2*, que no és exactament un canó, com suposa la traducció, per ordre de referències de major a menor, correspon a: *Decretum, II pars, causa XII, quest. 2, cap. 12, Sine exceptione*.

L'usuari normal de l'edició dels *Costums* no sol tenir a mà les eines per convertir les citacions fetes en forma obsoleta en referències verificables. I en canvi, el caràcter del text editat, que és un conjunt de normes complementàries a les del dret comú, fa més imprescindible el recurs sovintejat als textos que els *Costums* es proposaven d'esmenar o modificar. Sense la corresponent referència a les fonts, una informació com «avui es compta la legítima per la llei romana, no per la gòtica» (p. 108), resulta pràcticament inútil. Això pel que fa a les fonts explícitament citades. El treball d'anotar aquestes hauria conduït probablement, com ens ha conduït a nosaltres, a descobrir les fonts de Mieres i l'abast del seu treball.

ELS CAPÍTOLS I L'ORDRE EN L'OBRA DE MIERES

Tomàs Mieres era un bon juriconsult. Li va tocar la sort de poder emular, pel que fa a la seva ciutat natal, l'obra dels dos grans juristes, Ramon de Penyafort, ordenador del dret canònic de les Decretals, i Justinià, no sols jurista civil, sinó legislador. Ell hauria de recopilar els costums de Girona. Aquests textos ja existien, amb formulacions més o menys reeixides. Restava la feina d'ordenar-los, sistematitzar-los i donar-los títols apropiats (*congruos titulos*, pàg 46).

Investit d'aquesta alta missió, Mieres donà títols als costums de Girona prenent-los literalment dels venerables textos de les *Decretals* de Gregori IX, i del *Digest* i el *Codi* de Justinià. Eren el dret comú de l'Europa unida, anterior a la de l'euro, que s'identificava amb la cristiandat, dret vigent de Londres

a Varsòvia, i de Sevilla a Islàndia. Comencem, d'acord amb Mieres, pel dret canònic. Donem en cursiva els títols de Mieres, i a continuació, després del signe =, els títols de les decretals que ordenà Ramon de Penyaforat. Ometem els tres primers títols de Mieres, que no són necessaris per al nostre intent.

IV. De iudiciis et firmis iuris. = De iudiciis. Decretales Gregorii IX, Lib. II, tit. 1.

V. De foro competenti et ubi de causis emphiteoticariis agi possit. = De foro competenti. Decretales Gregorii IX, Lib. II, tit. 2.

VI. De libelli oblatione. = De libelli oblatione. Decretales Gregorii IX, Lib. II, tit. 3.

VII. De dilationibus. = De dilationibus. Decretales Gregorii IX, Lib. II, tit. 7.

VIII. De sequestrationibus et empara. = De sequestratione possessionum et fructuum. Decretales Gregorii IX, Lib. II, tit. 17.

IX. De probationibus. = De probationibus. Decretales Gregorii IX, Lib. II, tit. 19.

X. De praesumptionibus. = De praesumptionibus. Decretales Gregorii IX, Lib. II, tit. 23.

XI. De iure iurando. = De iureiurando. Decretales Gregorii IX, Lib. II, tit. 24.

XII. De praescriptionibus. = De praescriptionibus. Decretales Gregorii IX, Lib. II, tit. 26.

XIII. De appellationibus. = De appellationibus. Decretales Gregorii IX, Lib. II, tit. 28.

XIV. De praebendis et de arrendamentis fructuum beneficiorum, ac quid nomine obventionum veniat. = De praebendis. Decretales Gregorii IX, Lib. III, tit. 5.

XV. De rebus ecclesiasticis alienandis vel non, et de firmis in contractibus alienationum, ac de foriscapio petito ut pertineat heredi beneficii predecessoris qui in vita petiit, et non successori. = De rebus ecclesiae alienandis vel non. Decretales Gregorii IX, Lib. III, tit. 13.

XVI. De deposito et comanda. = De deposito. Decretales Gregorii IX, Lib. III, tit. 16.

XVII. De emptione et venditione. = De emptione et venditione. Decretales Gregorii IX, Lib. III, tit. 17.

XVIII. De locato et conducto. = De locato et conducto. Decretales Gregorii IX, Lib. III, tit. 18.

XIX. *De iure emphiteutico et feudali.* = De feudis. Decretales Gregorii IX, Lib. III, tit. 20.

XX. *De dote et donatione propter nuptias.* = De donationibus. Decretales Gregorii IX, Lib. III, tit. 24

XXI. *De testamentis et ultimis voluntatibus.* = De testamentis et ultimis voluntatibus. Decretales Gregorii IX, Lib. III, tit. 26.

XXII. *De successione ab intestato, et de exorquia, et intestia rusticorum et iuvenum hominum ac mulierum.* = De successione ab intestato. Decretales Gregorii IX, Lib. III, tit. 27.

XXIII. *De sepulturis.* = De sepulturis. Decretales Gregorii IX, Lib. III, tit. 28.

És evident que Mieres ha pres fins ací la pauta dels llibres II i III de les Decretals de Gregori IX. En algun cas s'ha limitat a recopilar algun costum gironí que precisa el dret comú. En algun altre cas, com el dels foriscapis del capítol XV, la referència al dret comú és gairebé un pretext. Les Decretals no tracten ni de firmes en els contractes ni de foriscapis; Mieres hi cerca una cobertura plausible a una matèria específica del país, i li atribueix aquesta. De manera semblant, l'eixorquia i la intestia entren amb calçador a les decretals, però s'hi poden aixoplugar sota et capítol de les successions, perquè l'exacció d'aquests mals usos senyoriais es produïa en ocasió d'una successió. En un cas, al títol X, *De praesumptionibus*, la relació entre la rúbrica i la matèria, la presumpció sobre la propietat dels béns d'un mas on la pubilla es casava amb un fadrí extern era molt llunyana, i algunes còpies posteriors allargaren el títol perquè el lector sapigués millor de què es tractava.

JUSTINIÀ, SEGON GUIA

Després del dret canònic, Mieres, mestre *in utroque iure*, pren per guia el *Corpus Iuris Civilis*. El procediment és anàleg; de vegades completa el dret comú amb costums de detall, i de vegades la referència al dret comú resulta ser un recurs còmode per sistematitzar normativa que no hi té un lloc propi.

XXVIII. *De operibus libertorum et hominum et mulierum dominis suis pertinentibus.* = De operibus libertorum. Digest, Llib. 38, tit. 1.

XXXII. *De servitutibus rusticorum praediorum.* = De servitutibus praediorum rusticorum. Digest, Llib. 8, tit 3.

XXXIII. *De servitutibus urbanorum praediorum.* = De servitutibus praediorum urbanorum. Digest, Llib. 8, tit. 2.

XXXV. Solutio matrimonio, quemadmodum dos petatur. = Digest, Llib. 24, tit. 3. Solutio matrimonio, dos quemadmodum petatur.

XXXIX. De novi operis nuntiatione. = Codex, Lib. 8, tit. 11. De novi operis nuntiatione.

XLII. De iure hastae fiscalis et dita curritoribus subhastantibus. = Codex, Lib. 10, tit. 3. De fide et iure hastae fiscalis, et de adjectionibus.

XLIII. De delatoribus et denuntiatoribus criminum. = Codex, Lib. 10, tit. 12. De delatoribus.

XLVI. De iure fisci et ut pro poenis et debitis fiscalibus et salariis curialium fiat prompta executio. = Codex, Lib. 10, tit. 1. De iure fisci.

L. De fundo dotali. Codex, Lib. V, tit. 23. De fundo dotali.

LIII. De executione et venditione rerum immobilium. = Codex, Lib. 7, tit. 53. De executione rei iudicatae.

LV. De civibus et incolis. = Codex, Lib. 10, tit. 39. De incolis, et ubi quis domicilium habere videtur, et his, qui studiorum causa in aliena civitate degunt.

LVI. De iniuriis. = Codex, Lib. 9, tit. 35. De iniuriis.

LVIII. De commerciis et mercatoribus. = Codex, Lib. 4, tit. 63. De commerciis, et mercatoribus.

LX. Ad legem Corneliam de sicariis. = Digest, Lib. 48, tit. 8. Ad legem Corneliam de sicariis et veneficiis.

Es notarà que de vegades el jurista gironí varia lleument l'ordenació dels mots de Justinià. Ell tenia els seus propis gustos, en matèria d'ordenació dels mots a l'interior de la frase (XXXII, XXXIII, XXXV). Al seu capítol XXVII, Mieres ha adoptat una categoria clàssica per tractar les prestacions personals dels remences, i els equipara als lliberts del dret romà. Una citació de jurisprudència de l'Audiència Reial del 1421 en contenció de jurisdicció entre el fiscal reial de Girona i els jurats de la vall de Cornellà de Terri (Mieres, LX), pot cobrir-se amb la toga gloriosa, encara que més o menys estiregassada, de la llei Cornèlia.

L'OBJECTIU I ELS PROCEDIMENTS DE MIERES

Un cop feta la constatació bàsica, que Mieres escriu sobre la pauta de les *Decretals* i del *Corpus*, es podien fer hipòtesis rigoroses sobre els continguts i l'ordenació del text, per estalviar-se banalitats com les de Lluís To, professor d'Història Medieval a la Universitat de Girona, quan a la introducció

anomèna «vessant pràctica» la jurisprudència (p 13) o s'estranya (en nom de lectors incauts) que Mieres dediqui una rúbrica, la 31 (que ell anomèna 21), «a una nimietat, com l'obligació de podar la vinya». No és cap nimietat, sinó que deixar de podar una vinya que hom té en emfiteusi és una possible causa de dissolució del contracte. Sort que els rabassaires del 1931-1936 no la van trobar vigent! To cita el treball de Valls Taberner sobre fonts documentals de la compilació de Mieres, però ni ell se n'ha servit per discutir l'ordenació de matèries del jurista ni Cobos l'ha utilitzat per anotar el text editat. L'ordre bàsic de Mieres ja l'hem fet palès: són referències a les *Decretals* i al *Corpus Iuris Civilis*, ordenades d'acord amb aquestes fonts del dret. Atès que en el *Corpus Iuris Civilis* s'hi contenen com a apèndix unes *Feudorum consuetudines*, li era permès d'obrir una rúbrica sobre dret feudal, que fou la XIX. Creiem que era més important informar el lector sobre el procediment ordenador utilitzat per Mieres que no pas escarrassar-se a trobar les correspondències entre una primera compilació i una compilació definitiva (p. 24), que són d'utilitat escassa, com apuntar sistematitzacions del text de Mieres (p. 14 i 26) que són alienes al seu món mental.

Prendre la pauta del dret comú, civil i canònic, tenia al s. XV diversos avantatges. El principal, la referència a uns títols l'ordre i la matèria dels quals eren coneguts de tots els juristes. També, si equiparava els costums, d'obligatorietat menor, al dret en ús, l'autoritat del qual ningú discutia, els conferia un plus de força.

EL TEXT ORIGINAL, RESTITUCIÓ I TRADUCCIÓ

Transcrivim el text que es troba al principi de la pàgina 208.

Mieres, LX. 1. De consuetudine Cathalonie, lege *Is qui cum telo*, quo ad infligendam poenam mortis seu membri mutilationis non servatur in Cathalonia, cum iudices quicquid censerint lege *Cornelia*, *De sicariis*. In Cathalonia non solum propositum sed eventum quo ad inflictionem poenarum debent singulariter attendere.

El lector que ha trobat el mot «lege» en ablatiu, quan arriba al verb «non servatur», recula. Quin pot ser el subjecte de *servatur*, sino *lex*, en nominatiu? Mentalment corregeix en *quo ad* en el *quoad* que Mieres entenia com a paraula única, com els seus antecessors i successors. Hi ha, doncs, una llei que no s'observa a Catalunya. Per quin motiu no s'observa? Tornem al text: «...

cum iudices quicquid censerint lege Cornelia, De sicariis.» Ací apareix un punt i seguit, quan encara la frase no ha deixat veure el seu sentit ple. En canvi, les orelles del llatínia han rebut ja dues bufetades. Ha trobat un verb en plural, «*censerint*» que deu tenir un subjecte en singular, la llei Cornèlia. I ha trobat per segona vegada «*lege*» en ablatiu, quan deu ser la llei la que «*censuerit*», la que ha opinat, la que ha de trobar-se en nominatiu. El punt i majúscula «*In Cathalonia non solum*» era la resta de la frase que mancava per fer sentit. Al manuscrit M, el primer esment de *lex* en aquest passatge és abreujat en «*l.*», però el segon és escrit amb totes les seves lletres: *lex*. Si l'editor preferia la lectura *lege*, havia d'anotar la variant.

És clar que si a l'hora de transcriure es flexibilitzen la sintaxi i els casos de la declinació, la traducció podrà de ser més lliure encara. Forçosament l'ablatiu «*lege*» esdevé el subjecte de la frase «Per costum a Catalunya la llei *Is qui cum telo*, a l'hora d'infligir la pena de mort o la mutilació d'algun membre, no s'aplica a Catalunya, ja que els jutges s'atenen a la llei Cornèlia *De sicariis*. A Catalunya, per a la inflicció dels càstigs, no s'ha de tenir en compte només el propòsit, sinó també la circumstància». Per què no s'observa la llei? Perquè «els jutges s'atenen a la llei Cornèlia *De sicariis*», informa la traducció. El lector apressat ho troba raonable. El coneixedor del dret romà, en canvi, es diu: Però si *Is qui cum telo* és inclòs dins del títol del Digest sobre la llei *Cornelia de Sicariis*! Com es pot dir que no s'observa una part de la llei perquè s'observa la seva totalitat? (Entre parèntesis: el mot *Cornelia* pertany al títol de la llei, com hom ha de citar plenament, quan és el cas, la *lex Cornelia de Falsis*, o la *lex Fabia de Plagiariis*. El parèntesi no és gratuït, perquè no trobaria res qui cerqués *sicariis* als índexs alfabètics del Digest). «A Catalunya s'ha de tenir en compte no sols el propòsit, sinó la circumstància», tradueix quan ha llegit «*non solum propositum, sed eventum*». Un *eventus* és un resultat, sense altres circumstàncies que les inventades.

Donem, doncs, una redacció revisada i una traducció adient.

Mieres, LX. 1. De consuetudine Cathaloniae, *lex Is qui cum telo*(1), quoad infligendam poenam mortis seu membri mutilationis non servatur in Cathalonia, cum iudices, quicquid censerit *lex Cornelia de sicariis*, (2) in Cathalonia non solum propositum sed eventum quoad inflictionem poenarum debent singulariter attendere.

(1) *Codex*, Lib. IX, tit XVI, 9. (2) Les lleis romanes són gairebé totes perdudes. La referència es fa al *Codex*, Lib. IX, tit. 16, titulat *Ad legem Corneliam de sicariis et veneficiis*.

Traducció:

Per costum de Catalunya, la llei *Is qui cum telo* no s'observa a Catalunya pel que fa a infligir la pena de mort o la de mutilació de membre, perquè, sigui quina sigui la ment de la llei *Cornelia de sicariis*, els jutges a Catalunya han d'atendre, a l'hora d'infligir la pena, no sols a la intenció [del delinquent], sinó al resultat [de la seva acció].

Amb aquest exemple es pot constatar que ni l'edició crítica ha aplegat totes les variants de les còpies, ni a través d'elles ha establert sempre un text satisfactori, pel que fa a la gramàtica i a la puntuació, ni ha anotat suficientment les referències a altres textos, ni ha assolit sempre una traducció rigorosa. Pel que fa a les variants i a la corrupció del text, un altre exemple pot ser el de XXV, cap 9 (pàg. 126, lín. 85): *Sed ex divisione quae fit inter coheredes testatoris, filios vel liberos, ex iudicio familiae herciscundae per sententiam iudicis*, que hom tradueix: "però si la divisió es fa entre els cohereus del testador, fills o liberi, segons la sentència d'un (jutge que apliqui les lleis de) *Familiae herciscundae*". El ms editat per Cots donà (*h*)*erciscunde*. Steldat escriví *hercis cunde*. Les tres còpies de ADG ms. 23 contenen respectivament *herciscundae*, *hereiscundae* i *creiscundae*. És evident que els copistes es trobaven davant d'una paraula que no entenien. Cobos ha preferit ometre les variants dels manuscrits i donar en la traducció la seva hipòtesi interpretativa. A aquest fi imagina una llei de nom misteriós. La llei imaginada no existeix; i resta pendent un exercici de conjectures per trobar un mot plausible que restitueixi el text corromput.

LA MULASSA ÉS LA MULASSA?

Com qualsevol que confecciona una edició crítica, Cobos comença avaluant la fiabilitat de les còpies, a fi d'escollir aquelles variants que s'hi troben i que puguin respondre millor al text original de Mieres. D'entre elles, n'hi ha una que crida la seva atenció i que designa com a còpia M (pàgina 32); data de 1575. Es tracta del volum primer d'índexs i repertoris de l'Arxiu Diocesà de Girona. Pons Guri el coneixia com *La mulassa*, seguint en aquesta nomenclatura unes glosses d'altres còpies dels Costums de Girona, editades ací a la pàgina 234. Cobos sospita que la Mulassa pot tenir un cert interès, perquè influï en un altre manuscrit, l'A1, però el sentència inapel·lablement: «és, malgrat la seva antiguitat, el menys fiable dels manuscrits que formen el seu

grup». Posat a treure-li autoritat, constata que és encapçalat amb «una curiosa acta notarial que pretén donar-li més validesa i autenticitat». Realment, «l'acta notarial» resulta ser més aviat una pauta per redactar l'encapçalament de les certificacions que expedia, a finals del segle XVII, Narcís Nadal, notari de la cúria, i que són un testimoni de l'ús de les Consuetuds. Algunes certificacions expedides pel referit Steldat el 1567 són documentades a la notaria de la cúria (ADG, G-72, f 265-266).

El valor del manuscrit M consisteix en el fet que és autògraf d'Antic Onofre Steldat, cosa fàcilment comprovable en un arxiu on aquest notari omplí innumerables pàgines. No era ni un estudiant ni un mercenari; era un funcionari interessat com el que més a disposar d'una còpia de qualitat. Cobos la devalua sostenint que aquest manuscrit no és la Mulassa, i que aquesta, font de tota la família Z de manuscrits dels Costums, és desapareguda. Les raons són dues. Primera, haver demostrat que la família Z no deriva en absolut de M. Segona, segons una glossa que el mateix Cobos edita a la pàgina 234, la Mulassa contenia un document de 1327 que no ha aparegut al còdex M i que comença amb les paraules *Dubitationi frequenter exorta* (llegiu *exortae*, per concordança amb *dubitationi*).

Sí que hi va estar a prop, el nostre editor crític, de la troballa que havia de capgirar les seves teories! Ell va llegir el còdex M fins al foli 297, on acabaven els Costums. Només que hagués fullejat cinc fulls més avall, s'hi hauria immergit de ple. El document *Dubitationi* de 1327 ocupa els folis 302v-304 del repertori de Steldat, el qual és, per tant, la Mulassa citada per alguns i la font de la família Z. Una part del *stemma codicum* de la pàgina 43 s'ha de refer.

PUNTUACIÓ

Tot i que generalment el text és puntuat en forma apropiada, algun detall ha escapat a l'atenció de l'editor. A p. 50, lin. 5, es llegeix: *dic quod videndum est cuiusmodi seu quas possessiones ipsi iuvenes homines habent seu adquisiverunt, et an ipsi iuvenes homines sint aequales vel possint coaequari in possessionibus rusticis: amansatis ipsius parrochiae, mediis mansis aut bordis, et sic de aliis*. Els dos punts després de *rusticis* són error de puntuació. La situació que es considera és la de persones que tenen terra, però no un mas. La solució que es dóna és la de veure si les possessions d'aquestes

persones es poden assimilar *possessionibus rusticis amansatis ipsius parrochiae*, a les possessions rústiques que constitueixen un mas. La lectura correcta ha de suprimir els dos punts que es troben entre *rusticis* i *amansatis*. Evidentment, la traducció feta sobre un text puntuat defectuosament torça encara més el sentit de Mieres. Entre altres puntuacions incorrectes, assenyallem, a p. 72, lin. 7: *illius qui requisiverat, fieri cancellant = illius qui requisiverat fieri, cancellant*. A pàgina 208, lin. 14: *adiuvati. Seu alias*, havia de dir *adiuvati, seu alias*.

TRADUCCIONS

Se'ns permeti de suggerir milloraments a algunes versions que la present edició presenta amb lletra negreta. *L'oblatio libelli* (Mieres, VI) és la presentació de la demanda al tribunal. Les *dilationes* (Mieres, VII) són terminis. *Quid nomine obventionum veniat* (Mieres, XIV) no té interès etimològic sinó que significa “què s'entén per obvenció”. *De locato et conducto* (Mieres XVIII) no fa referència a cap “casa llogada”. Tenir una vinya condreta (Mieres, XXXI) significa tenir-la conreada. *Assecuranda* (Mieres, XXXIV) és divers d’“assegurable”. *Nuntiatio novi operis* (Mieres, XXXIX) és molt més que un mer “anunci”. El títol del costum LIX, *Ut unus curialibus non se intro-mittat de officiis aliorum*, conté un *curialibus* que no concorda ni en gènere ni en nombre ni en cas, i no té cap indicació de raresa.

En la traducció, algunes vegades hi pateix la gramàtica. A p. 62, lin. 26, *militem quantuncumque inopem* no és “un cavaller d’allò més pobre”, sinó un “cavaller, encara que sigui pobre”. Un *instrumentum comandae purum* (p. 90) pot ser difícilment un “document de comanda purament”. A pàgina 92, lin. 24, *posito quod pro alio domino teneatur* no vol dir “ja que llavors es tindria per un altre senyor”, sinó “en el supòsit que es tingués per un altre senyor”. A pàgina 108, lin. 3, *licet non sit notarius* no es pot traduir per “encara que no hi hagi notari”, sinó que ha de dir: “encara que (el sacerdot) no sigui notari”.

La deficiència de traducció de p. 78, en canvi, és perfectament explicable. El text diu: *Quando est contentio inter christianum et iudaeum et causa habet decidi per iuramentum iudaei, tunc iudaeus debet iurare sollemniter super plagis, excepto iuramento calumniae, quod praestatur super X praecepta legis coram iudice*. La versió porta: “Quan hi ha una querella entre un cristià i un jueu, i la causa s’ha de decidir a través del jurament del jueu, alesh-

res el jueu ha de jurar solemnement sobre les ferides, excepte en el cas del jurament per calúnnies, que es presta sobre els deu preceptes de la llei davant el jutge". El redactor d'aquest costum de Girona havia après el catecisme, però el traductor o bé no el va aprendre o bé no el recorda. Si el recordés, hauria relacionat les «plagues» amb les set plagues bíbliques d'Egipte, i traduiria els deu preceptes de la Llei com a «deu Manaments». Els juraments dels jueus, el de les set plagues i el dels deu manaments, foren establerts pel rei Jaume I a Girona, el 26 de febrer de 1242. Es conserva una còpia del decret reial al cartoral de Rúbriques Vermelles de l'Arxiu Diocesà, i fou editada per Jaume Marquès i Casanovas als *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* 25 (1980), p. 294-298.

LA VERSIÓ D'EXPRESSIONS JURÍDIQUES

En aquest àmbit, esmenem traduccions d'expressions llatines de caràcter jurídic. Les ordenem alfabèticament.

APOSTOLOS, *dare apostolos*. Expressió grega, que en llatí sonaria "dimittere". Lletres per les quals un jutge "dimiteix" un reu que ha apel·lat a un tribunal superior, al jutge que l'haurà de jutjar (Mieres, VI, 2; XIII, 5).

COGNOSCERE, *causae cognitio*. Jutjar, decidir. *Processus cum causae cognitione* (Mieres, XLI, 1) és un procés amb judici. El pagès, en testar, pot disposar que algú decideixi els llegats per als fills no hereus (*ad cognitionem talium*, Mieres, XXIV, 3, significa això, i no "per a coneixement").

CURATUS. Clergue que té cura d'ànimes (Mieres, XXI, 5; XXIII, 1). Pot haver assolit el sacerdoci i ser prevere (*presbíter*, pàg. 117, no és català) o ser simple clergue. No es pot traduir per "capellà" (pàg. 109, 117), perquè aquest no és ni un prevere ni el rector d'una parròquia sinó, exactament, el titular d'una capellania. No és curat el claver o monjo (Mieres, II, 5).

DIRECTUM, *facere directum*. Esmenar una malifeta, satisfer un dret (Mieres, IV, 6).

EXTIMARE, *stimare*. Practicar una estimació, una valoració (Mieres, XXV, 2, XXXIV, 3).

FRUCTUS, *facere fructus suos*. Adquirir la propietat dels fruits (Mieres, X, 1; XXXV, 2). L'expressió s'aplica tant als fruits de la terra com als d'un censal o a les rendes d'un benefici. No és apropiat traduir *fructus* per "guanys".

OBLIGATIO, *obligare*. L'obligació d'una cosa consisteix a vincular aquesta cosa al compliment d'un contracte, de forma que el contractant no satisfet en pugui esdevenir propietari, i exigir que se li lliuri el bé obligat (Mieres, XXIV, 1). Hi ha diferència entre l'obligació personal i l'obligació real, com explica Mieres, II, 2. L'obligació comporta una certa pèrdua de domini, i per això se'n paga lluïisme (Mieres, XV, 4), que no equival a arrendament.

REQUIRERE, *requisitus*. Requerir judicialment. *Sine consensu et requisitione domini* (98, lín. 10) no és una simple consulta. A 102, lín. 72, no es pot traduir per "reclamar", perquè es reclamen coses i es requereixen persones.

SECUNDUM MAGIS ET MINUS (Mieres, XXV, 3). Proporcionalment. L'aritmètica medieval desconeixia els tants per cent, però era exacta, i no aproximativa.

SUMARIE, *sine strepitu* (Mieres, XIII, 3). L'estrèpit judicial no és "brogit" sinó "solemnitat", de la qual es prescindeix en el procediment sumari.

AD PROPRIUM VOMEREM (Mieres, XIX, 20). Per conrear directament (literalment, "amb arada pròpia").

INFORMACIONS PRÒPIES DE LA INTRODUCCIÓ

Els possibles usuaris del llibre sobre els costums de Girona són historiadors de la pagesia, en principi poc coneixedors del llatí (per això se'ns dona traducció) i de les institucions del dret.

Quan es presenten a aquest públic uns «costums de la diòcesi de Girona», es pot perfectament prescindir al títol del llibre del mot diòcesi, i guardar el topònim tot sol. Qui confecciona bibliografies inclourà aquest llibre sota la rúbrica Girona (ciutat), i no sota la rúbrica Girona (diòcesi), que seria el més adequat per a història rural. Però en el cos del llibre no es podia prescindir d'informar als usuaris de l'extensió del territori històric de la diòcesi de Girona ni de la seva rellevància en història del dret. Com tampoc no es podia prescindir d'explicar als lectors què significa «costum» en dret, per oposició a llei i a jurisprudència. La introducció al volum no podia passar-se'n.

Cosa semblant es pot dir de les institucions. Les institucions, com la parròquia i els seus drets, poden no ser conegudes per l'historiador rural. Escauria a la introducció de fer-les entenedores. Avui no es pot donar un text sobre censures eclesiàstiques (p. 50) sense referir què són l'excomunió i l'en-

redit. Vist el nivell de coneixements corrent sobre l'organització eclesiàstica, cal potser anotar la diferència entre clergue i prevere. A p. 52, lín. 35, s'enumeren els serveis (tal vegada millor, «prestacions») que reben les esglésies parroquials dels masos: 1) *comestiones*, 2) *oblaciones*, 3) *defunxiones*. Aquestes són per raó del mas. Les altres són per raó de les possessions: blat de l'oli, diners del ciri pasqual, llum «vigiliale» i tal vegada el blat de la mongia. De totes aquestes prestacions, no se'n troba explicació a les notes ni a la introducció. També algunes institucions diocesanes són poc conegudes i demanen aclariments. Entre elles es troben l'oficial, jutge del bisbe, i la bisbalia, o conjunt de poblacions on el bisbe tenia jurisdicció temporal: la Bisbal, Sant Sadurní, Corçà, Vila-romà, Rupià, Bàscara, Ullà, Domeny, Crespià i Dosquers. Un cert Guillem de Cabanelles, citat per Mieres a pàg. 52, tingué el castell de Dosquers pel bisbe el 1328 (ADG, U-3, f 150v-151) i comprà al bisbe la batllia del mateix castell el 1327 (G-6, f 102). Un Gabriel de Cabanelles, en canvi, no hem reeixit a documentar-lo. En tot cas, per a Tomàs Mieres era difunt (*quondam*), cosa que la traducció no reflecteix.

El text de Mieres mostra la peculiaritat gironina de figures jurídiques com la venda a través de corredor públic o la comanda. Limitar l'interès actual de la seva recopilació al dret senyorial i feudal seria empobridor. Els *Costums de Girona* comprenen tot el dret civil i han d'interessar a tots els historiadors del dret.